

Baltkrievijas koksnes “viltīgie ceļi”.

Avoti: Latvijas Mežu sertifikācijas padome un Eiropas informācijas vietnes

Baltkrievijas nostāja un stratēģija šobrīd ir pilnībā vērsta uz tirdzniecības ceļu pārorientēšanu uz austrumiem un dienvidiem. Tā kā rietumu tirgi kopš 2022. gada marta valstij ir slēgti saskaņā ar Eiropas Savienības *Regulu 2022/355*, Minska aktīvi meklē jaunus loģistikas koridorus un partnerus Āzijā. Baltkrieviski izmanto Uzbekistānu un Kazahstānu kā jaunu tirdzniecības platformu. Valsts vadība to pasniedz kā lielu panākumu un ekonomisku neatkarību no Rietumiem, taču pētnieki norāda uz "sankciju apiešanas shēmām", kur Vidusāzijas valstis kalpo kā tranzīta un dokumentu viltošanas punkti, lai Baltkrievijas koksne caur trešajām valstīm joprojām nelegāli nonāktu Eiropā.

Baltkrieviski atver jaunu kokmateriālu koridoru

Pirmais kravas vilciena sastāvs ar daudznozīmīgu nosaukumu “*Slāvu karavāna*” jau ir nogādājis Baltkrievijas kokmateriālus Vidusāzijā, šķērsojot Kazahstānu, kas tiek dēvēta par sankcijām pakļautās koksnes atmazgāšanas kanālu.

Uzbekistāna ir saņēmusi pirmo tiešo kravas vilcienu no Baltkrievijas. Kravas vilciens ar kokmateriāliem, pārtikas produktiem un ķīmiskajām vielām Taškentas Čukursajas stacijā iebrauca 5. augustā. Kā ziņoja Baltkrievijas valsts ziņu aģentūra *BelTA*, Baltkrievijas dzelzceļa nodrošinātais pakalpojums “*Slāvu karavāna*” nepilnās sešās dienās mēroja gandrīz 4000 kilometru garu ceļu caur Krieviju un Kazahstānu.

Svinīgā ceremonijā 30. jūlijā no Oršas Austrumu stacijas ceļā devās 71 vagoni, vedot 3800 tonnu kokmateriālu, kā arī cukuru, kartupeļu cieti un dzīvnieku barību. Minska un Taškenta par šo reisu vienojās Uzbekistānas prezidenta oficiālās vizītes laikā Baltkrievijā šogad jūlija sākumā. Sākotnējā posmā Baltkrievijas dzelzceļš plāno šādus braucienus nodrošināt divas reizes mēnesī.

"Vilciens kursēs pēc pasažieru vilcienu grafika," pavadīšanas ceremonijā norādīja Baltkrievijas dzelzceļa vadītājs Valērijs Vereničs. Viņš uzsvēra, ka šis pakalpojums gandrīz uz pusi samazina piegādes laiku un ļauj pārvadāt pat atsevišķus 20 tonnu

konteinerus no mazākiem kravu nosūtītājiem. Iepriekš vagoni šajā maršrutā ceļā pavadīja līdz pat diviem mēnešiem, ceremonijā norādīja Vitebskas apgabala gubernators Aleksandrs Ragožņiks un piebilda, ka analogisks vilciens dosies atpakaļceļā, vedot Uzbekistānas preces un tādus augļus, kas Baltkrievijā neaug.

Sankciju apiešana un "atmazgāšanas" shēmas

Baltkrievijas koksne Eiropas Savienībā likumīgi ievest nav iespējams, jo ES Padomes *Regula 2022/355* kopš 2022. gada marta aizliedz jebkurai personai Eiropas jurisdikcijā importēt, iegādāties vai transportēt īpašā pielikumā minētos koksnes izstrādājumus. Līdzīgu aizliegumu piemēro arī Apvienotā Karaliste.

Kazahstāna atrodas gan uz šī jaunā koridora ceļa, gan vienlaikus arī Eiropas koksnes "atmazgāšanas" kartē. Pētnieciskās organizācijas *Earthsight* dati liecina, ka kopš sankciju stāšanās spēkā Eiropas Savienībā caur trešajām valstīm ir nonācis Krievijas un Baltkrievijas bērza saplāksnis vairāk nekā 1,5 miljardu eiro vērtībā. Izmeklētāji laika posmā no 2024. gada novembra līdz 2025. gada aprīlim fiksējuši vēl 273 miljonus eiro vērtas kravas, kas plūdušas caur Ķīnu, Kazahstānu, Turciju un Gruziju.

Tirgotāji pārvieto koksni, izmantojot viltotus izcelsmes sertifikātus, pārformatējot sūtījumus tranzīta valstī un uzdodot tos par vietējas izcelsmes produkciju. Baltkrievijas Pētnieciskais centrs *BIC*, Lietuvas pētnieciskais medijs *Siena* un *OCCRP* - Organizētās noziedzības un korupcijas ziņošanas projekts - šo tendenci dokumentē jau kopš 2022. gada nogales. Eiropas ražotāji norāda, ka šāda prakse joprojām dempingo tirgu un kaitē legālajām kokzāģētavām.

"Ir acīmredzams, ka pieaug iesaistīto valstu un starpnieku skaits," komentējot maršrutus, kas palīdz apiet sankcijas, *OCCRP* norādīja *Swedbank Lithuania* galvenais ekonomists Nerijus Mačulis. Šajā izmeklēšanā tika konstatēts, ka Eiropas Savienības koksnes imports no Kazahstānas un Kirgizstānas pieauga no nepilniem 445 000 eiro kopumā 2020. un 2021. gadā līdz vairāk nekā 30 miljoniem eiro tikai laika posmā no 2022. gada jūnija līdz oktobrim.

Mežu platība Kazahstānā un Kirgizstānā ir mazāka par 6 procentiem no šo valstu teritorijas, un abas valstis 2021. gada nogalē pārtrauca lielākās daļas koksnes veidu eksportu. Neskatoties uz to, Lietuvas un Latvijas muitas darbinieki drīz pēc

tam sāka reģistrēt rekordlielus Kazahstānas un Kirgizstānas koksnes apjomus. Šķiet, ka ir noticis kaut kas fantastisks, un meži šajās zemēs piedzīvojuši neticamu ātraudzību...

Tirdzniecības pārorientēšana uz Austrumiem

Pašlaik Baltkrievija caur struktūrām, kas ir pakļautas tās Mežsaimniecības ministrijai, katru gadu eksportē vairāk nekā 1 miljonu kubikmetru kokmateriālu. Ministrija ziņoja, ka 2025. gada pirmajos 11 mēnešos ieņēmumi pārsnieguši 180 miljonus ASV dolāru, kas ir par 20 miljoniem vairāk nekā gadu iepriekš. "Izaugsme vērojama arī šogad," jūlijā notikušajā Baltkrievijas un Uzbekistānas reģionu forumā sacīja valsts kokapstrādes koncerna *Bellesbumprom* priekšsēdētāja vietnieks Sergejs Kasjanovs, atsaucoties uz tirdzniecību ar Uzbekistānu, kas pēdējo gadu laikā esot pieaugusi desmitkārtīgi.

Uzbekistāna ir kļuvusi ļoti pievilcīga Krievijas un Baltkrievijas eksportētājiem, jo tā strauji attīstās kā Vidusāzijas tirdzniecības mezgls, kurā pašlaik tiek īstenoti Ķīnas finansēti dzelzceļa un autoceļu projekti. Vienlaikus pastāv bažas, ka valsts varētu kļūt par jaunu "konfliktu koksnes" jeb *conflict timber* tirdzniecības punktu.

Tas viss sakrīt ar laiku, kad Minska savu tirdzniecību vērš uz austrumiem. Baltkrievijas zāģmateriālu eksports uz Ķīnu jūnijā pieauga par 25 procentiem, kamēr Krievijas sūtījumi uz to pašu tirgu saruka par 30 procentiem. Arī Kirgizstāna šajās tirdzniecības aktivitātēs parādījās kā "fiktīvas koksnes izcelsmes valsts" – valsts, kuras sertifikātus, kā noskaidroja izmeklētāji, izmantoja, lai maskētu uz Eiropu sūtīto Baltkrievijas koksni.

Ietekme uz Baltijas valstu robežkontroli un muitu

Latvija un Lietuva atrodas tieši uz Eiropas Savienības ārējās robežas, tāpēc mūsu muitas dienesti iznes vislielāko smagumu cīņā ar šīm sankciju apiešanas shēmām.

Tā kā tranzītvalstu, piemēram, Kazahstānas vai Kirgizstānas, uzrādītais mežu segums fiziski nespēj nodrošināt tādu koksnes apjomu, kādu mēģina ievest Eiropa, muita vairs netic tikai "papīriem". Latvijas un Lietuvas muita šobrīd pieprasa uzrādīt pilnu loģistikas ķēdi – no mežizstrādes licences konkrētajā Vidusāzijas valstī līdz pat transporta pavadokumentiem – pavadzīmēm visā maršrutā. Muitas kontrolpunktos, Terehovā vai Pāterniekos, aizdomīgām kravām arvien biežāk tiek veikta fiziskā kontrole. Sadarbībā ar zinātniekiem tiek izmantotas kokmateriālu

anatomiskās un pat ķīmiskās/izotopu analīzes, lai laboratorijā noteiktu, kur koks ir audzis, jo, piemēram, bērza izotopu sastāvs Baltkrievijas un Vidusāzijas reģionos būtiski atšķiras.

Tā kā katras kravas pārbaude prasa daudz vairāk laika un resursu, tas rada milzīgu spiedienu uz muitas kapacitāti. Rezultātā veidojas garas kravas automašīnu rindas un palielinās administratīvais slogs tiesībsargājošajām iestādēm, kurām jānodarbojas ar arestēto kravu lietu izmeklēšanu.

Kādi kokmateriālu veidi visbiežāk tiek viltoti?

Shēmošanā tiek izmantoti produkti, kurus ir vieglāk "anonimizēt" vai uzdot par citas valsts precī, kā arī tie, pēc kuriem Eiropā ir vislielākais pieprasījums un augstākās cenas.

Bērza saplāksnis ir absolūtais līderis nelegālajās shēmās. Baltkrievija un Krievija vēsturiski bija milzīgas bērza saplākšņa ražotājas, ko plaši izmanto Eiropas būvniecībā, mēbeļu rūpniecībā un iepakojuma ražošanā. Tā kā tam ir augsta pievienotā vērtība, ražotājiem atmaksājas segt dārgos transporta izdevumus caur Vidusāziju. Savukārt, apkures granulas ir salīdzinoši viegli pārreģistrēt – tās tiek pārbērtas jaunos maisos ar Kazahstānas vai citas valsts uzņēmuma marķējumu. Eiropas enerģētiskās krīzes fonā pieprasījums pēc lētas biomasas bija augsts, ko izmantoja nelegālie tirgotāji.

Ļoti "populāri" ir skujkoku – priedes un egles - zāģmateriāli. Tos ir grūtāk izsekot pēc vizuālām pazīmēm, un, ja uz kravas nav tiešu Baltkrievijas rūpnīcu zīmogu, tirgotāji mēģina tos uzdot par "Vidusāzijas izcelsmes" kokiem, lai gan šajās valstīs skujkoku mežu gandrīz nav.

Sankcijas un sodi par šādu darījumu veikšanu ir ļoti bargi. Turklāt atbildība iestājas ne tikai par apzinātu sankciju pārkāpšanu, bet arī par nolaidību – proti, ja uzņēmums nav pietiekami rūpīgi pārbaudījis savu sadarbības partneri un precī un nav veicis pienācīgu izpēti jeb *due diligence*.

Sodi un sankcijas

Latvijā sankciju pārkāpšana ir kriminālnoziedzums saskaņā ar Krimināllikuma 84. pantu - "Par starptautisko organizāciju un Latvijas Republikas noteikto sankciju pārkāpšanu".

Fiziskām personām - valdes locekļiem, iepirkumu vadītājiem, loģistikas speciālistiem - kas organizējušas šādus darījumus, draud brīvības atņemšana. Maksimālais sods par to, ja tas izdarīts lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, ir cietumsods līdz 5 vai pat 8 gadiem.

Pret pašu juridisko personu – uzņēmumu - var vērst piespiedu ietekmēšanas līdzekļus. Tiesa uzņēmumam var piemērot naudas sodu līdz pat vairākiem miljoniem eiro, atkarībā no uzņēmuma apgrozījuma un nodarītā kaitējuma apmēra. Tiek konfiscēta ne tikai pati nelikumīgā koksnes krava vai tās vērtība, bet var tikt konfiscēti arī visi finanšu līdzekļi, kas iegūti no šī darījuma. Smagākos gadījumos tiesa var lemt par uzņēmuma darbības izbeigšanu un likvidāciju.

Finanšu sektors Latvijā pret sankciju riskiem izturas ar nulles toleranci. Pat pirms tiesas sprieduma, tiklīdz rodas pamatotas aizdomas par sankciju apiešanu. Bankas nekavējoties iesaldē uzņēmuma bankas kontus un aptur visus maksājumus. Uzņēmums tiek iekļauts "melnajos sarakstos", kas nozīmē, ka neviena cita banka Latvijā vai ES vairs neatvērs tam kontu, pilnībā paralizējot biznesu.

Starptautiskās mežu sertifikācijas sistēmas - FSC un PEFC - nekavējoties anulē sertifikātus uzņēmumiem, kas pieķerti strādājam ar nelegālu vai sankcionētu koksni. Bez šiem sertifikātiem uzņēmums vairs nevar pārdot nekādu produkciju lielākajiem Eiropas un pasaules pircējiem.

Vietējie un starptautiskie biznesa partneri nekavējoties lauž līgumus, lai pasargātu sevi no sekundārajām sankcijām. Latvijas uzņēmumiem, lai tie nekļūtu par krāpniecības upuriem un izvairītos no milzīgiem sodiem, ir jāveic padziļināta un daudzslāņaina darījumu pārbaude jeb tā dēvētā *due diligence* sistēma. Tiesībsargājošās iestādes un bankas sagaida, ka uzņēmums nevis vienkārši tic atsūtītajiem dokumentiem, bet aktīvi pārbauda visu piegādes ķēdi.

Uzņēmumu un banku izmantotās kontroles metodes

Tiek pārbaudīts, vai Vidusāzijas, piemēram, Kazahstānas, uzņēmumam vispār ir tehniskās iespējas un rūpnīcas jaudas, lai saražotu tik lielu produkcijas apjomu, kādu tas piedāvā. Tiek analizēts kravas pārvietošanās ceļš. Ja koksne tiek vesti caur Krieviju vai Baltkrieviju, muita pieprasa dzelzceļa un autotransporta pavadzīmju - *CMR* - oriģinālus no pašas sākumpunkta stacijas, lai redzētu, kur krava fiziski pirmo reizi uzkrauta.

Daži lieli importētāji izmanto satelītu datus, lai pārliecinātos, vai uzrādītajā izcelsmes reģionā Vidusāzijā pēdējo mēnešu laikā vispār ir notikušas legālas mežizstrādes darbības.

Tiek pētīts, kas ir Vidusāzijas uzņēmuma patiesā labuma guvēji. Ļoti bieži atklājas, ka Kazahstānas vai Kirgizstānas uzņēmuma reālie īpašnieki ir Baltkrievijas vai Krievijas pilsoņi un sankcionēto kokzāģētavu vadītāji.

Ja piegādātājs ir dibināts pavisam nesen, piemēram, pēc 2022. gada marta, un uzreiz piedāvā milzīgus koksnes apjomus, tas automātiski tiek klasificēts kā augsta riska darījums. Bankas un uzņēmumi pārbauda, kur tieši nonāk nauda. Ja maksājums par "Kazahstānas koksni" tiek prasīts uz trešās valsts, piemēram, Kipras, Arābu Emirātu vai Turcijas, ofšora kontu, darījums parasti tiek bloķēts.

Muitas iestādes un uzņēmumi tieši sazinās ar izdevējvalsts - Uzbekistānas vai Kazahstānas - tirdzniecības palātām, lai pārliecinātos, vai konkrētais sertifikāts nav viltots vai izsniegts fiktīvam uzņēmumam.

Tiek pārbaudīts starptautisko organizāciju FSC un PEFC reģistros, vai piegādātāja sertifikāts ir aktīvs. Šobrīd Krievijā un Baltkrievijā šie sertifikāti ir anulēti, tādēļ jebkura šo valstu koksne automātiski ir nelegāla.

Ja rodas aizdomas, ka dokumenti ir nevainojami viltoti, tiek "pieslēgta" zinātne. Laboratorijā mikroskopā tiek noteikta precīza koka suga. Piemēram, ja dokumentos norādīts reģions, kurā attiecīgā priedes vai egles pasuga neaug, krava tiek aizturēta. Izotopu un DNS analīzes ir visdrošākā metode. Zinātnieki paņem koksnes paraugu un analizē tajā esošos ķīmiskos elementus - izotopus, ko koks dzīves laikā uzsūcis no augsnes un ūdens. Katram reģionam ir unikāls "izotopu pirkstu nospiedums".

Salīdzinot to ar datubāzēm, var precīzi pateikt – koks ir audzis Vidusāzijas stepēs vai Baltkrievijas mežos.